

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1945

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΤΣΩΡΤΣΙΑ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΙΚΕΛΑΣ*

(1835 - 1908)

Ἡ ἀκαδημαϊκὴ σύγκλητος, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 18ης Μαΐου 1938, ἐνέκρινε πρότασιν τοῦ ἀειμνήστου συναδέλφου Ἀνδρέου Ἀνδρεάδου ὅπως ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου γίνωνται ὁμιλίας ἀναφερόμεναι εἰς ἐκλιπούσας προσωπικότητας διαπρεπῶν ἐπιστημόνων καὶ λογοτεχνῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Πόσον ἡ ἀπόφασίς αὕτη τῆς ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου εἶναι ὀρθή καὶ σκόπιμος θεωρῶ περιττὸν νὰ ἀναπτύξω, ἐφόσον διὰ τῶν ὁμιλιῶν τούτων ἐπαναφέρεται εἰς τὴν μνήμην τῶν συγχρόνων ἢ δρᾶσις διακεκριμένων προσωπικότητων καὶ συγκρατεῖται τοιοῦτοτρόπως ἀδιάσπαστος ὁ μετὰ τοῦ παρελθόντος δεσμός, ἀπολύτως ἀναγκαῖος οὐ μόνον πρὸς κατανόησιν καὶ ὀρθὴν ἐκτίμησιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς καθοδήγησιν καὶ διαφώτισιν τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῆς ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου ὠμίλησαν ἤδη οἱ ἐν Ἀκαδημίᾳ συναδέλφοι ἀειμνήστος στρατηγὸς Ἀλέξανδρος Μαζαράκης περὶ τοῦ Πέτρου Λυκούδη¹ καὶ ὁ ὑποναύαρχος Στέλιος Λυκούδης περὶ τοῦ Λεωνίδα Παλάσκα².

* *

Ὁ λόγος ὁ ὁποῖος μὲ ὤθησεν εἰς τὴν προκειμένην ὁμιλίαν περὶ τοῦ ἐκ μητρὸς θείου μου Δημητρίου Βικέλα εἶναι ὅτι, ἀσχοληθεὶς τελευταῖον συστηματικώτερον μὲ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν μελέτην τῶν ἔργων του, ἀντελήφθην πόσον ὀλίγον εἶναι γνωστὴ εἰς εὐρύτερον καὶ εἰς στενώτερον ἔτι κύκλον ἡ προσωπικότης καὶ ἡ πολυσχιδῆς συγγραφικὴ καὶ κοινωνικὴ καθόλου δρᾶσις τοῦ ἀνδρός, ἡ ὁποία, κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίως ἔτη, παρωράθη, ὑπετιμήθη ἢ καὶ ἐλησμονήθη.

Οἱ λόγοι τῆς τοιαύτης ὑποτιμήσεως ἢ λήθης εἶναι πολλοὶ καὶ ποικίλοι· ἦτοι ἢ ὑπὸ τῶν συγχρόνων παραγνώρισις τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔδρων οἱ προγενέστεροι, τοὺς ὁποίους κρίνοντες μονομερῶς, μὲ τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις καὶ τὰς προσωπικὰς τῶν ἰδέας, χαρακτηρίζουν, κατὰ τὸν καθιερωθέντα ὅρον, ὡς «ξεπερασμένους»· ὁ ἐπιφυλακτικὸς χαρακτήρ τοῦ ἀνδρός, ὁ ὁποῖος προσηνὴς πρὸς πάντας, πρὸς ὀλίγους μόνον στενωῶς συνεδέετο· ἢ ἀπειρος μετριοφροσύνη του, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ὁ ἴδιος ὑπε-

τίμα τὸ ἔργον του· ἢ διατήρησις τῆς φιλολογικῆς του αὐτοτελείας καὶ ἢ μὴ προσχώρησις του εἰς ὠρισμένας ἰδεολογίας καὶ φιλολογικὰς μερίδας (clichés) ἀμοιβαίου θαυμασμοῦ· καὶ ἰδίως ἡ μέση ὁδὸς τὴν ὁποίαν ἠκολούθει εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου, ὡς ἔλεγεν ὁ ἴδιος, ἔπαθεν ὅ,τι συμβαίνει πάντοτε εἰς τοὺς βαδίζοντας τὴν μέσην ὁδὸν μεταξύ δύο ἀντιμαχομένων μερίδων, δηλ. νὰ ἐκτεθῇ εἰς ἀποδοκιμασίαν καὶ ἐκ τῶν δύο ἄκρων. Εἰς τὴν λήθην αὐτὴν ἀναντιρρήτως συνετέλεσε καὶ τὸ ὅτι δὲν ἐλήφθη δυστυχῶς φροντὶς ἀνατυπώσεως τῶν πρὸ πολλοῦ ἐξαντληθέντων ἔργων του, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου παραμένουν ταῦτα, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, ἀγνωστα εἰς τὴν νέαν γενεάν. Ἴσως καὶ ἡ μεγάλη σαφήνεια καὶ ἀπλότης τοῦ ὕφους τοῦ ἀνδρός συνετέλεσεν εἰς ὑποτίμησίν του, διότι οἱ πολλοὶ συνήθως ἰδιαιτέρως ἐκτιμοῦν ὅ,τι δὲν κατανοοῦν, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου τινὲς τῶν συγγραφέων, ὡς χαρακτηριστικῶς ἐλέχθη, «ἐν τῇ ἀσαφείᾳ τίθενται τὴν ἰσχύν»³ αὐτῶν. Πρὸς στιγμὴν ἐδίστασα νὰ ὁμιλήσω περὶ Δημητρίου Βικέλα, φοβηθεὶς ἀφ' ἑνὸς μὲν μὴ κατηγορηθῶ ὅτι εἰσέρχομαι εἰς πεδῖον ξένου τῆς εἰδικότητός μου, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὴ παραξηγηθῇ ἢ περὶ τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρός κρίσις μου ὡς ὑπαγορευθεῖσα ἢ ἐπηρεασθεῖσα ἐκ τῶν στενωῶν δεσμῶν συγγενείας, οἱ ὁποῖοι μὲ συνδέουν μετ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ πανηγυρικοῦ ἐπικηδείου λόγου, μὲ τὴν μοιραίως ἐγκωμιαστικὴν χροιάν του, ὅτε βεβαίως συγγενὴς δὲν εἶναι ὁ ἀρμόζων εἰς τὴν περίστασιν ρήτωρ, ἂν καὶ εἰς ἀρχαιοτέρας ἐποχὰς καὶ τοῦτο δὲν ἦτο ἀσύνηθες⁴· ἐδῶ πρόκειται περὶ ἀντικειμενικῆς μελέτης περὶ τοῦ ἀνδρός, τοῦ ὁποίου θὰ προσπαθῆσω νὰ ἐξεκονίσω τὴν δρᾶσιν ὁλως ἱστορικῶς, χωρὶς τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς ἐξετάσεως νὰ ἐπηρεάσουν συγγενικοὶ δεσμοί, ὡς ἐλπίζω νὰ καταδειχθῇ ἐκ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ θέματός μου.

* *

Ὁ Δημήτριος Βικέλας ἐγεννήθη τὴν 15ην Φεβρουαρίου 1835, εἰς Σύρον, τὴν ἐμπορικώτεραν πόλιν τότε τῆς Ἑλλάδος. Καίτοι ὁμοῦς ἐκεῖ γεννηθεὶς, οὐδέποτε ἐθεώρησεν ὡς πατρίδα του τὴν Σύρον εἰς τὴν ὁποίαν μοιραῖα συνδρομαὶ μετέφεραν, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως, πατρώθεν καὶ μητρόθεν προγόνους του. Ὡς πατρίδα του ἐθεώρει τὴν κοιτίδα τῆς πατρικῆς του οικογενείας, τὴν Βέροιαν, καὶ πάντοτε μὲ ὑπερηφάνειαν

* Διάλεξις γενομένη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν τὴν 24ην Φεβρουαρίου 1945.

ἐχαρακτήριζε ἐαυτὸν ὡς Μακεδόνα. Ἱστορικῶς διακριθέντα πρόσωπα τῆς οἰκογενείας Βικέλα μαρτυροῦνται ἤδη κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἡ μήτηρ του ἀνῆκε εἰς τὴν ἐγκριτὸν ἠπειρωτικὴν οἰκογένειαν Μελά. Μέλη ἀμφοτέρων τούτων τῶν οἰκογενειῶν, Βικέλα καὶ Μελά, ἔδρασαν ἐθνικῶς, κοινωνικῶς καὶ λογοτεχνικῶς, καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ Δημήτριος Βικέλας τόσον ἐκ κληρονομικότητος ὅσον καὶ ἐξ ἀνατροφῆς ἔλαβε παιδιόθεν τὴν τάσιν πρὸς ἐνωφελῆ, κοινωνικὴν καὶ λογοτεχνικὴν δράσιν.

Λόγω τῶν ἐμπορικῶν ἀσχολιῶν τοῦ πατρὸς του Μανουὴλ Βικέλα, ὁ τόπος τῆς διαμονῆς τῆς οἰκογενείας συχνὰ ἤλλαζε. Τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν διῆλθε μεταξὺ Σύρου, Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ὁδησοῦ ὡς ἐκ τούτου, ὡς καὶ λόγῳ τῆς ἐπισημοῦς του ὑγείας, ὁ Βικέλας δὲν ἔλαβε συστηματικὴν σχολικὴν μόρφωσιν. Ἡ ἐπίτινα χρόνον φοίτησις εἰς τὸ ἐν Σύρῳ ἰδιωτικὸν λύκειον τοῦ Εὐαγγελίδου ἀποτελεῖ τὸ σύνολον τῆς σχολικῆς του ἐκπαιδεύσεως. Τὴν ἔλλειψιν ὁμοῦ συστηματικῆς σχολικῆς παιδεύσεως ἀνεπλήρωσε ἐπιμελημένη ἰδιωτικὴ κατ' οἶκον διδασκαλία καὶ ἡ ἀκόρεστος δίψα του πρὸς μελέτην καὶ πρὸς ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ βᾶθος ἐγνώριζε τὴν γαλλικὴν καὶ ἀγγλικὴν, καὶ ἐχειρίζετο τὴν γερμανικὴν, ἰταλικὴν καὶ ἰσπανικὴν.

Εἰς τὴν πρὸς τὰ γράμματα κλίσιν καὶ τὴν φιλολογικὴν ἐπίδοσιν τοῦ νεαροῦ Βικέλα, ὡς καὶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ εὐγενοῦς χαρακτήρος του ἰδιαιτέραν εἶχεν ἐπίδρασιν ἡ μήτηρ του Σμαράγδα Βικέλα († 13.4.1901), γυνὴ ἐξαιρετοῦ διὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μορφώσεως καὶ ὑπερόχου ἡθους, ἀληθινὴ ἀρχόντισσα. Αὐτὴ τοῦ ἐνέπνευσε παιδιόθεν τὴν πίστιν εἰς τὸν Θεόν, τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν πατρίδα, τὴν προσήλωσιν πρὸς τὰ πάτρια, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν πόθον διὰ τὴν πρόοδον, τὴν κλίσιν πρὸς τὴν ποίησιν καὶ τὰ γράμματα, τὸ θερμὸν ἐνδιαφέρον δι' ὅ,τι ὑψηλόν, ἀληθὲς καὶ ὠραῖον. Αὐτὴ ἦτο ἡ καθοδηγὸς του· εἰς αὐτὴν ὠμολόγει ὅτι ἐχρεώσται τὴν ἠθικὴν του διάπλασιν· αὐτὴ ἦτο βραδύτερον ὁ παρήγορος ἄγγελος καὶ σύντροφος εἰς τὴν τραγικὴν περιπέτειαν τοῦ συζυγικοῦ του βίου. Αἱ ὠραῖαι τῆς ἐπιστολαί, τὰς ὁποίας μᾶς διέσωσεν εἰς ἀπομνημονεύματα τῆς ζωῆς του ὁ υἱὸς τῆς, εἶναι ἀψευδῆ μαρτύρια τῆς ψυχικῆς τῆς εὐγενείας. Πρὸς αὐτὴν ἐάν ἠτένιζεν ὁ ρήτωρ Λιβάνιος ἀσφαλῶς θὰ ἐπαναλάμβανεν ὅ,τι, εἶχεν εἰπῆ διὰ τὴν μητέρα τοῦ Χρυσόστομου: «Βαβαί, οἶαι παρὰ Χριστιανοῖς γυναικες εἰσιν». Ὡς ἀνάδοχόν του εἰς τὸ φιλολογικὸν βάπτισμα ἐθεώρει ὁ Βικέλας τὸν διδάσκαλόν του τῆς γαλλικῆς εἰς τὴν Ὁδησσόν, τὸν Ἑλβετὸν Weiss ὁ ὁποῖος πρῶτος διέγνωσε καὶ ἐκαλλιέργησε τὸ λογοτεχνικὸν τάλαντον τοῦ μαθητοῦ του.

Ὁ Δημήτριος Βικέλας εἰς ἡλικίαν 17 ἐτῶν, τὸ 1852, ἀπῆλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Λονδίνον, ὅπου ἤκμαζε τότε ἡ ἑλληνικὴ κοινότης, διὰ νὰ ἐργασθῆ ὡς ὑπάλληλος καὶ βραδύτερον ὡς συνεταῖρος εἰς τὸν ἐμπορικὸν οἶκον τῶν θείων του ἀδελφῶν Μελά. Ἐκεῖ παρέμεινεν ἐπὶ 24 ὀλόκληρα ἔτη, μέχρι τοῦ 1876, ὅτε διελύθη

ἡ ἐμπορικὴ ἐταιρεία, καὶ ἔκτοτε ἀπεσύρθη ὀριστικῶς τοῦ ἐμπορίου, πρὸς τὸ ὁποῖον ἄλλως οὐδέποτε ἠσθάνθη κλίσιν καὶ ἐνδιαφέρον. Εὐσυνειδήτος ὁμοῦ ὅπως ἦτο, ἐπετέλει πιστῶς τὰ καθήκοντα τοῦ γραφείου, χωρὶς τοῦτο νὰ τὸν ἐμποδίζη νὰ ἔχη πάντοτε τὸν νοῦν τοῦ πρὸς τὰ γράμματα καὶ νὰ ὑποκλέπτῃ ὥρας διὰ τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν. Εἰς τὰς φιλολογικὰς του τάσεις τὸν ὑπεβοήθει ὁ ἐκ μητρὸς θεῖος του Λέων Μελάς, ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἐπίσης λησμονημένου δυστυχῶς «Γεροστάθου» καὶ ἄλλων ἀξιολόγων παιδαγωγικῶν καὶ ἠθοπλαστικῶν ἔργων, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ ὄχι μικρὰν ἐπίδρασιν διὰ τὴν φιλολογικὴν του ἐξέλιξιν. Ἀποσυρθεὶς ὁ Βικέλας τὸ 1876 τοῦ ἐμπορίου, ὑλικῶς ἀνεξάρτητος πλέον, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐσκόπευεν ὀριστικῶς νὰ ἐγκατασταθῆ. Δυστυχῶς ὁμοῦ ἀνίατος ψυχικὴ νόσος τῆς συζύγου του ἡ ὁποία, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, κατέστησεν ἐπὶ εἴκοσι σχεδὸν ὀλόκληρα ἔτη μαρτύριον τὴν ζωὴν του καὶ κατέστρεψε διὰ παντὸς τὴν οἰκογενειακὴν του εὐτυχίαν, τὸν ἠνάγκασε νὰ ἔλθῃ μετ' αὐτῆς εἰς Παρίσι πρὸς θεραπείαν, ἡ ὁποία, παρὰ τὰς προσωρινὰς βελτιώσεις, δὲν ἐπετεύχθη, καὶ ἐκεῖ παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου τῆς (1878-1896). Ἐννοεῖται ὅτι συχνὰ ἐπεσκέπτετο τὰς Ἀθήνας ὅπου ἀπὸ τοῦ 1897 ὀριστικῶς ἐγκαταστάθη χωρὶς νὰ παύσῃ τὰ εἰς Ἑσπερίαν καὶ μάλιστα τοὺς Παρισίους ταξιδία του, πρᾶγμα πού ἐνέπνευσεν εἰς τὸν ἀειμνηστὸν Σουρῆν τὸ γνωστὸν του δίστιχον:

«Ὁ Βικέλας σοφὸς μὲ γνώσι καὶ μὲ κρίσι
ἀπ' τὸ Παρίσι ἔρχεται καὶ πάει στὸ Παρίσι.»

Καὶ αἱ ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας περιοδεῖαι του δὲν ἦσαν σπάνιαι. Ἐκτοτε ὁμοῦ αἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν τὸ κέντρον τῆς δράσεώς του, ἡ ὁποία ἐσυνεχίσθη μέχρι τοῦ θανάτου του.

Αὐτὰ, εἰς γενικωτάτας γραμμὰς, περὶ τοῦ βίου τοῦ Δημητρίου Βικέλα. Ὁ ἐνδιαφερόμενος τυχὸν διὰ περισσοτέρας λεπτομερείας ἢμπορεῖ νὰ τὰς ἀρυσθῆ ἀπὸ τὸ βιβλίον, ὅπου ὁ ἴδιος κατέγραψε τὰς ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς καὶ νεανικῆς του ἡλικίας, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ζωὴ μου» (Ἀθήναι 1938). Γραμμένον μὲ χάριν καὶ ἀφέλειαν, χωρὶς ἀξιώσεις καὶ ἐπιτηδεύσεις καὶ χωρὶς τὴν παραμικρὰν προσπάθειαν ὑπερυψώσεως ἑαυτοῦ, ὁποία συνήθως παρατηρεῖται εἰς ἀπομνημονεύματα, μὲ τὴν παραστατικὴν ἐξεϊκόνισιν τόπων, προσώπων καὶ ἡθῶν, καὶ πρὸ παντὸς μὲ τὴν εἰς πᾶσαν σελίδα διαφαινομένην λεπτότητα καὶ εὐγένειαν τοῦ ἡθους, διαβάζεται μὲ τέρψιν καὶ ὠφέλειαν. Ἐλέχθη ὑπὸ τινῶν ὅτι τὸ βιβλίον αὐτό, περιστρεφόμενον ἰδίως περὶ ἀτομικὰς καὶ συγγενικὰς ἀναμνήσεις, ἰδιωτικῆς φύσεως, στερεῖται γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος· ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἡ περιγραφή τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς μιᾶς ὀρισμένης κοινωνικῆς τάξεως παρελθούσης ἐποχῆς δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος καὶ ὠφελείας διὰ τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Ὡς δυστύχημα δέον νὰ θεωρηθῆ ὅτι τὸ ἔργον δὲν ἐσυνεχίσθη καὶ διὰ τοὺς πλήρεις δράσεως ἀνδρικοὺς χρόνους τοῦ ἀειμνηστοῦ ἀνδρός.

Και τώρα ἄς ἔλθωμεν εἰς τὸ κύριον σημεῖον τῆς ὁμιλίας, ἦτοι εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς φιλολογικῆς δράσεως τοῦ Δημητρίου Βικέλα. Ὁ Βικέλας ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἔδωκε δείγματα τοῦ λογοτεχνικοῦ του ταλάντου. Ἦδη εἰς ἡλικίαν 14 ἐτῶν ἔγραψε τὸ πρῶτον του ποίημα «Εἰς θάνατον νέας κόρης», τὸ ὁποῖον ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὸν πρόωρον θάνατον μνηστῆς ἐξαδέλφου του. Ἐν ἔτος βρα-τερον (1850), δεκαπενταέτης μαθητῆς τοῦ λυκείου Εὐαγγελίδου εἰς τὴν Σύρον, μετέφρασεν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ εἰς δεκαπεντασφάλλους τὴν τραγωδίαν τοῦ Ρακίνα «Ἐσθήρ», ἡ ὁποία ἐπαίχθη ὑπὸ μαθητῶν τοῦ λυκείου, τοῦ Βικέλα ἀναλαβόντος χρέη ὑποβολέως. Ὁ διευθυντῆς τοῦ λυκείου Εὐαγγελίδης μάλιστα ἐνθουσιασθεὶς, ἀνέλαβε τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ ἔργου, μὲ διάφορα ποιήματα τοῦ νεαροῦ μαθητοῦ του⁷. Ὁ Βικέλας βραδύτερον ἐχαρακτήριζε ὡς «λάθος» τοῦ Εὐαγγελίδου τὴν δημοσίευσιν «τοῦ ἀτελοῦς παιδικοῦ γυμνάσματος» τούτου, καὶ κατέστρεφεν ὅπου εὗρισκε ἀντίτυπα τοῦ ἔργου⁸. Βεβαίως καθ' ἑαυτὴν κρινομένη ἢ μετάφρασις αὕτη δὲν εἶναι ὑποδειγματικὴ· ἐάν ὅμως ἀναλογισθῶμεν ὅτι δεκαπενταετῆς ἔφηβος εἶχε τὸ ἐνδιαφέρον νὰ ἀναγνώσῃ τὴν «Ἐσθήρ», νὰ συγκινηθῇ ἀπὸ αὐτὴν καὶ νὰ ἀποφασίσῃ καὶ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὴν μεταφράσῃ ἐμμέτρως, δεικνύει, ἀν ὄχι ἄλλο, πρόωρον ἰδιοφυίαν, ἐπιδεκτικὴν καλλιέργειαν καὶ ἀναπτύξεως. Τὸ 1862 ἐδημοσίευσεν ὁ Βικέλας εἰς Λονδῖνον συλλογὴν στίχων του, ὑπὸ τὸν τίτλον «Στίχοι»· τὸ δὲ 1864 ἐδημοσίευσεν μετάφρασιν τῆς σκηνῆς τοῦ κήπου τοῦ «Faust» τοῦ Goethe⁹ κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ποίημα, ὑπὸ τὸν τίτλον «Οἱ ἀρχαῖοι»¹⁰. Ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις τῆς μεταπολιτεύσεως τοῦ 1862, τὰς ἐκτροπὰς τῆς ὁποίας μὲ λύπην ἐβλεπε, καὶ εἰς ἀπάντησιν ἐπιστολῆς τοῦ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβροῦ του Ἀριστείδου Οἰκονόμου, τοῦ περιφήμου εἰσαγγελέως τῆς δίκης τῶν σιμωνιακῶν καὶ πολιτευτοῦ, ὁ ὁποῖος ἐξήγει πολλὰ τῶν καθ' ἡμᾶς διὰ παραλληλισμοῦ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, ἔγραψεν ὁ Βικέλας τὸ ποίημα τοῦτο· εἰς αὐτὸ ὑποστηρίζει ὅτι τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων παρατηροῦνται καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους προγόνους των, καί, ὅπως λέγει: «καὶ τὸ σημερινὸ μας σκυλολόγι ὀλίγον τοῦ ἀρχαίου διαφέρει»· καὶ ἐπάγεται·

«Λαμπροὶ τινες διέλαμψαν κομήται
Αὐτοὺς ὕμνου ὅσι τῶν αἰώνων ψάλται,
Αὐτῶν τὸ φῶς λαμπρύνει τὴν πατρίδα,
Καὶ ὑπὸ ἐνὸς τὴν σκέπην Λεωνίδα
καλύπτονται τοσοῦτοι Ἐφιάλται».

Εἰς μεταγενεστέραν ἀνατύπωσιν τοῦ ποιήματος ὁ Βικέλας σημειώνει: «Περὶ τῆς ἢ προσθήκης ὅτι τὸ ποίημα αὐτὸ ἐγράφη ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης». Εἶναι ἡ μόνη ἀπαισιόδοξος σελὶς τοῦ ἐκ φύσεως τόσον αισιοδόξου ἀνδρός. Ἐκ τούτου δύναται τις νὰ συμπεράνῃ πόσον ἐθλίβη ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τὰς μοιραίας παρεκτροπὰς τῆς μεταπολιτεύσεως. Τὸ 1869, εἰς τὸ ἐθνικὸν ἡμερολόγιον, ἐδημοσίευσεν ὁ Βικέλας μετάφρασιν «εἰς δημοτικὸς στίχους» τῆς Ζ' ραψωδίας τῆς «Ὀδυσσεΐας»¹¹, προσπαθῆσας, ὡς

λέγει, νὰ μιμηθῇ τὸ ὕφος τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν¹². Ἐν τέλει, τὸ 1885, ἐξέδωκεν ὁ Βικέλας ἐν Ἀθήναις εἰς β' ἔκδοσιν τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Στίχοι», ποιητικὴν του συλλογὴν τοῦ 1862, εἰς τὴν ὁποῖαν συμπεριέλαβε πάντα τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στιχουργήματά του, τὰ ὁποῖα ἔκρινε ἀξία δημοσιεύσεως, ὡς καὶ τὴν μετάφρασιν τῆς ξ' ραψωδίας τῆς «Ὀδυσσεΐας» καὶ σκηνῶν τινῶν τοῦ Faust, «ὡς ἀποχαιρετισμὸν εἰς τὴν νεότητα καὶ εἰς τὴν ποίησιν», ὅπως ἔλεγεν.

Βεβαίως ὁ Βικέλας ὡς ποιητῆς δὲν ἀνεδείχθη, ὡς θὰ ἀνέμενέ τις ἐκ τῆς πρόωρου ἐκδηλώσεως τοῦ ποιητικοῦ του ταλάντου, καὶ σήμερον ὡς ποιητῆς σχεδὸν ἐλησμονήθη. Καὶ ὅμως μερικὰ ἀπὸ τὰ ποιήματά του δὲν εἶναι ἀνάξια προσοχῆς, ἀλλὰ μὲ χάριν, μὲ ἀφέλειαν, μὲ θερμότητα, μὲ λεπτότητα, χωρὶς ἀξιώσεις γραμμένα, εὐχαριστοῦν καὶ συγκινοῦν τὸν ἀπλοῦν ἀναγνώστην, τὸν μὴ ἔχοντα τὰς δυνάμεις νὰ ἐξαρθῇ εἰς μεταφυσικοὺς ὀρίζοντας καὶ φιλοσοφικὰς θεωρίας τῆς ὑψηλῆς ποιήσεως. Ἡ «μητρικὴ τύφλωσις» λ.χ., τὸ «Μὴ ξεχνᾶς», τὸ «Τί λέγει ἡ θάλασσα», «Τὰ ὄρφανά», καὶ ἄλλα τινὰ ἀκόμη ποιήματα ἠδύναντο καὶ δύνανται νὰ τέρψουν καὶ νὰ συγκινήσουν ἀπλοϊκὰς ἔστω καρδίας· καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μικρὸν κατόρθωμα ἐνὸς ποιητοῦ, ἔστω καὶ στιχοπλόκου, κατὰ τὴν νεωτέραν διάκρισιν. Ὁ Βικέλας ἐτραγούδησε ὅτι τὸν συνεκίνησεν, ὅ,τι ἠγάπησεν ἀπλῶς, χωρὶς ἀπαιτήσεις καὶ βλέψεις φιλοσόφου ποιητοῦ. Ἄλλως καὶ ὁ ἴδιος ὁ Βικέλας, οὐδέποτε τυφλωθεὶς ἀπὸ ἐγωϊσμόν, δὲν εἶχε μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸ ποιητικόν του τάλαντον· τουναντίον μὲ τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ μὲ τὴν μετριοφροσύνην, ἡ ὁποία τὸν διέκρινεν, αὐστηρῶς ἔκρινε ἑαυτὸν ὡς ποιητὴν· ὡς λέγει ἐπὶ λέξει: «καὶ τότε (ὅταν μετέφραζε τὴν «Ἐσθήρ») καὶ κατόπιν, οὐδὲν εἶχα τὸ ὑψηπετές εἰς τὴν ποιητικὴν μου ἐμπνευσιν, ἀλλ' ἐπίσης οὐδεμίαν ἀπόπειραν πρὸς πτῆσιν ὑψηλοτέραν ἢ μακροτέραν παρ' ὅσον τὸ ἐπέτρεπαν αἱ ἀσθενεῖς μου πτέρυγες.»¹³

Ὁ μακαρίτης συνάδελφος Ἀνδρέας Ἀνδρεάδης φρονεῖ ὅτι ἡ ποίησις τοῦ Βικέλα ἔχει ἐπιρρασθῆ ἀπὸ τὴν σύγχρονόν του ἀγγλικὴν ποιησιν καὶ μάλιστα τὴν διδακτικὴν ποίησιν τοῦ Wordsworth¹⁴· ὅτι ἡ διδακτικὴ τάσις εἰς τὴν ποίησιν εἶναι πρὸς ζημίαν αὐτῆς εἶναι ἀναντίρρητον. Ὁ δὲ ἀείμνηστος Κωστῆς Παλαμᾶς χαρακτηρίζει τὸν Βικέλαν ὡς «φίλον καὶ μαθητὴν καὶ συνεχιστὴν τοῦ ποιητικοῦ ταλάντου τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη, τοῦ ὁποῖου ἐκληρονόμησε τοῦ στίχου του τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν δημοτικότητα καὶ τὴν προσήλωσιν εἰς τὰ πάτρια»¹⁵.

Πόσῃ ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν ἡ δημοσίευσίς τῶν στίχων τοῦ Βικέλα μαρτυρεῖται ἐξ ὧν λέγει πάλιν ὁ Παλαμᾶς: «Ποτὲ δὲν θὰ λησμονήσω, μοῦ ἔλεγε γνωστότατος ποιητῆς, τὴν ἐντύπωσιν ποῦ μοῦ ἐπροξένησαν εἰς τοὺς 18 μου χρόνους οἱ «Στίχοι» τοῦ Βικέλα, ὅτε τὸ πρῶτον περιῆλθαν εἰς χεῖρας μου. Ἦκμαζε τότε ἀκόμη ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἡ σχολὴ τῶν Ἀθηναίων ποιητῶν, ἡ καλλιεργοῦσα τὴν σουτσικὴν καὶ ραγκαβικὴν παράδοσιν· καὶ μοῦ ἐφάνη τότε ὡς νὰ ἦνοιξε παράθυρον ἐνὸς ἡμιφωτιστοῦ καὶ κακῶς ἀερισμένου σαλονίου, εἰς τὸ ὁποῖον συνωστίζοντο ἀχάριτες

μορφαί... και ότι από το παράθυρον εκείνο αντίκρυσσα τὸ πέρασμα μιᾶς περιπατούσης ἀνετα κ' ἐλεύθερα νοικοκυροπούλας τῆς Ρούμελης· ἔλαμπαν φυσικά ροδοκόκκινα τὰ μάγουλά της και ἦτο πτερωτὸν τὸ βῆμα της¹⁶.» Ταῦτα διὰ τοὺς ἐκτὸς χώρου και χρόνου κρίνοντας τὸ παρελθόν.

Εἰς τὴν ποιητικὴν παραγωγὴν τοῦ Βικέλα δέον νὰ καταταχθοῦν και αἱ ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ μεταφράσεις ἐξ σαικοπειρείων ἔργων, ἤτοι τοῦ «Ρωμαίου και τῆς Ἰουλιέτας», τοῦ «Ὁθέλου», τοῦ «Βασιλέως Λήρ» (καὶ τὰ τρία ὁμοῦ εἰς α' ἐκδοσιν τὸ 1876), τοῦ «Μάκβεθ», τοῦ «Ἀμλέτου» (1882) και τοῦ «Ἐμπορίου τῆς Βενετίας» (1884)¹⁷. Ἔργα τοῦ Σαικοπειρίου εἶχαν ἤδη μεταφρασθῆ εἰς τὴν ἐλληνικὴν προγενεστέρως¹⁸, ἀλλ' ἀναντιρρήτως αἱ μεταφράσεις τοῦ Βικέλα ὑπερεῖχαν ἀσυγκρίτως τῶν παλαιότερων. Βαθὺς γνώστης τῆς ἀγγλικῆς και εἰδικῶς τῆς σαικοπειρείου φιλολογίας, και μὲ εὐρυμάθειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν, κατῶρθε νὰ ἀποδώσῃ ὅσον τὸ δυνατόν πληρέστερον τὸ πνεῦμα τοῦ πρωτοτύπου. Τῆς μεταφράσεως ἐκάστου ἔργου ἔπονται «σημειώσεις» ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ὑπόθεσιν και τὰ πρόσωπα αὐτοῦ, ἐπεξηγοῦσαι πολλὰ δυσνόητα, ὑπαινιγμούς, ἀλληγορίας, ἦθη και ἔθιμα τῆς ἐποχῆς, διασαφηνίζουσαι ἐσωτερικὰ συμβάντα και θρύλους, και συσχετίζουσαι τὰ λεγόμενα μὲ ρήσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δραματικῶν και στίχους τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Μόνον ὁ γνωρίζων τὰς δυσχερείας τοιοῦτου ἐγχειρήματος δύναται δεόντως νὰ ἐκτιμῆσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ ἐπιτελεσθέντος ἔργου. Ὑπὸ τοῦ ἰδίου μεταφράσθη και τὸ δράμα «Μέγας Γαλέτος» τοῦ διασήμου Ἰσπανοῦ ποιητοῦ τοῦ 19^{ου} αἰῶνος Ἰωσήφ Ἐστεγαράη (Ἀθήναι 1893).

* *

Ἡ εἰς πεζὸν συγγραφικὴ δρᾶσις τοῦ Βικέλα ἐξεδηλώθη εἰς διαφόρους τομεῖς, ἤτοι τὴν διηγηματογραφίαν, τὴν περιγραφὴν ταξιδίων χωρῶν, τὴν ἱστοριογραφίαν, διαλέξεις, και παντὸς εἶδους μελέτας. Τὸ πρῶτον δημοσίευμά του εἰς πεζὸν λόγον κατεχωρίσθη τὸ 1860 εἰς τὴν «Πανδώραν», και ἐπραγματεύετο περὶ τοῦ ἐν Λαυδούλφῃ τῆς Κορνουάλλης εὑρισκομένου τάφου τοῦ Θεόδωρου Παλαιολόγου, τὸν ὁποῖον ἐπεσκέφθη¹⁹. Τὸ πρῶτον διήγημα, μυθιστόρημα μᾶλλον, τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν ὁ Βικέλας, τὸ 1879, ἦτο ὁ «Λουκῆς Λάρας²⁰», ὅπου ἀφηγεῖται τὰς περιπετείας τοῦ Χίου Λουκᾶ Τζίφου και τῆς οἰκογενείας του, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Εἶναι ἐν τῶν ὠραιότερων ἐθνικῶν ἀναγνωσμάτων, ἔργον «κλασικόν» κατὰ τὸν ἀείμνηστον Παλαμᾶν²¹, εἰς τὸ ὁποῖον ζωηρῶς ἀπεικονίζονται τὰ δεινοπαθήματα τοῦ γένους και ἡ ἐνκαρτέρησις και φιλοπατρία τῶν ἀπολέμων ἀστῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Τὸ ἔργον ἐκδοθὲν ἐλληνιστὶ εἰς 5 ἐκδόσεις, τῶν ὁποίων ἡ τετάρτη, τὸ 1892, μὲ ἐπιτυχεστάτας εἰκονογραφίας τοῦ Θεοδώρου Ράλλη († 1909), ἐξετιμῆθη διεθνῶς και διεκδικεῖ μὲ τὴν «Πάπισαν Ἰωάνναν» τοῦ Ροῖδη τὸ ρεκόρ τῶν εἰς ξένην γλῶσσαν μεταφρασθέντων ἐλληνικῶν ἔργων, μεταφρασθὲν εἰς 15 ἐν ὄλῳ ξένας ἐκ-

δόσεις, ἤτοι 3 ἰταλικάς, 2 ἀγγλικάς, 2 γερμανικάς, 2 ρωσικάς, και ἀνὰ μίαν γαλλικὴν, δανικὴν, σουηδικὴν, ὀλλανδικὴν, ἰσπανικὴν και οὐγγρικὴν. Πλεῖστοι δὲ εὐμενέσταται κριτικαὶ ἐγράφησαν περὶ τοῦ ἔργου, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν τὴν ὑπὸ τοῦ περιφήμου Βυζαντινολόγου Karl Krumbacher γραφεῖσαν, ἡ ὁποία ἔχει ἀυτολεξεῖ ὡς ἐξῆς²²: «Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐλκύει πρὸς αὐτὸ τὸ βιβλίον εἶναι ἡ ἐγκάρδιος εὐλικρίνεια τῆς διηγήσεως, ὁ λεπτὸς χαρακτηρισμὸς ἀνθρώπων και πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ἀκρίβεια τοῦ τοπικοῦ χρωματισμοῦ. Ὁ Βικέλας ἀγνοεῖ τὰ βίαια μέσα, μὲ τὰ ὁποία τόσοι σύγχρονοι μυθιστοριογράφοι και δραματοῦργοι ζητοῦν νὰ ἐπενεργήσουν ἐπὶ τῶν νεύρων τοῦ κοινοῦ· εἰς ὅλα ὅσα γράφει πνεεῖ μὴ πνοὴ μετριοπαθείας, ἡ ὁποία εὐαρεστεῖ και ὑπενθυμίζει τὴν «σωφροσύνην» τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων». Ὁ Krumbacher εὐρίσκει ὅτι τὸ τάλαντον και ἡ καθόλου φυσιογνωμία τοῦ Βικέλα ὑπενθυμίζει τὸν Ἀγγλον συγγραφέα τοῦ περιφήμου εἰδυλλιακοῦ μυθιστορήματος «Vikar of Wakefield» τοῦ Oliver Goldsmith († 1774) και τὸν χαρακτηρίζει ὡς «μίαν τῶν πλέον διακεκριμένων και πλέον προσφιλῶν φυσιογνωμιῶν τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας». Ὁ Pierre de Coulevain²³ χαρακτηρίζει τὸν «Λουκῆν Λάραν» ὡς «χαριτωμένον βιβλίον, ὅπου εὐρίσκεται μὴ δωρικὴ καθαρότης και ἀπλότης». Καὶ εἰς τὸ Journal de Genève²⁴ ὁ «Λουκῆς Λάρας» χαρακτηρίζεται ὡς «μικρὸν ἀριστοῦργημα». Καὶ ὁμοῦ τὸ ὠραιότατον αὐτὸ ἔργον, ἀπὸ πολλοῦ δυστυχῶς μὴ ἀνατυπούμενον, περιῆλθεν σχεδὸν εἰς λήθην και δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα, παραμένον τοιοῦτοτρόπως ἀγνωστον εἰς τὴν νέαν γενεάν, διὰ τὴν ὁποίαν θὰ εἶχε μεγάλην ἐθνικὴν, ἠθοπλαστικὴν και ἱστορικὴν ἀξίαν ἡ ἀνάγνωσις του· ἀναντιρρήτως εἰς τὴν λήθην τοῦ ἔργου συντελεῖ πῶς και ἡ γλῶσσα τοῦ ἔργου, ἡ ὁποία θεωρουμένη τὸ 1879 ὡς ἐλευθεριάζουσα, σήμερον μετὰ 65 ἔτη θεωρεῖται μᾶλλον ὡς ἀρχαίζουσα. Καὶ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἐκφέρω μίαν ἀτομικὴν γνώμην, ἡ ὁποία θεωρητικῶς ἀναγνωρίζω ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὴ και εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ προσκρούσῃ εἰς τὴν μεγάλην πλειοψηφίαν τῶν ἀκροατῶν μου, ὡς ἐκ τῶν κινδύνων ὑπερβασίων, τὰς ὁποίας ἐγκυμονεῖ. Φρονῶ δηλαδὴ ὅτι προτιμότερα τῆς λησμοσύνης ἐνὸς βιβλίου, θὰ ἦτο ἡ γλωσσικὴ του ἀπλοποίησις ὡστε νὰ ἰκανοποιῆ τὰ ὦτα τῆς συγχρόνου γενεᾶς, ἐφ' ὅσον και ὁ συντηρητικὸς ἀπὸ γλωσσικῆς ἀπόψεως ἀναγνώστης τοῦ 1944 ἔχει κάπως διάφορον γλωσσικὸν αἰσθητήριον τοῦ ἀναγνώστου τοῦ 1879, ὅτε πρωτοεξεδόθη τὸ βιβλίον, λαμβανόμενον μάλιστα ὑπ' ὄψιν ὅτι και ὁ ἴδιος ὁ Βικέλας, ὁ ὁποῖος βαθμηδὸν ἠπλοποιεῖ τὴν γλῶσσαν του, ἂν ἔγραφε τὸ 1944 θὰ ἔγραφε ἀπλούστερα ἀπὸ ὅ,τι ἔγραφε τὸ 1879. Νομίζω ὅτι μὴ τοιαύτη γλωσσικὴ συμμόρφωσις, τηρουμένου ἐννοεῖται κατὰ βάσιν τοῦ ἀρχικοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος, ὑπὸ ὑπευθύνου ἐκδότου, τῆ ἐγκρίσει τῶν κληρονόμων ἢ συγγενῶν τοῦ συγγραφέως, οὐ μόνον δὲν ἀντίκειται εἰς τὰ θέσμιμα τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ τουναντίον προστατεύει ἐν ἔργον ἀπὸ τὴν λήθην. Ὅτι ἡ τοιαύτη ἀπλοποίησις ἐνέχει, ἐπανα-

λαμβάνω, κινδύνους υπερβασίων, δέν δύναμαι νά ἀρνηθῶ

Ὁ Βικέλας ἔγραψε καί πολλά διηγήματα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἑστία». Τινὰ τούτων, ἀνατυπωθέντα εἰς τεύχος τὸ 1887, ἀνετυπώθησαν τὸ 1897 εἰς νέαν ἐκδοσιν κοσμουμένην με ἑκατοστὴν ἐκλεκτῶν εἰκόνων τῶν διαπρεπεστέρων ἐλλήνων ζωγράφων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦτοι τοῦ Γιαλινᾶ, Γύζη, Ἰακωβίδη, Λύτρα, Ρίζου καὶ Φωκᾶ. Εἰς τὸν τόμον αὐτὸν περιέχονται 8 διηγήματα, γραμμένα ὅλα με χάριν καὶ ἀποπνεύοντα τὸ ἀρώμα τῆς ἀγνῆς ἐλληνικῆς ἐπαρχιακῆς ζωῆς²⁵.

Τὰ διηγήματά του βασιζονται, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, «κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦσαν εἰς ἀνάμνησιν πραγματικοῦ γεγονότος», καὶ ὑπὸ τοὺς ἥρωάς του κρύπτεται σχεδὸν πάντοτε πραγματικὸν πρόσωπον. Τοιοῦτοτρόπως λ.χ. τὸ πρόσωπον τοῦ ἀλτροῦιστοῦ ὀφθαλμιάτρου ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὸν ἀλτροῦισμόν τοῦ δειμνήστου ὀφθαλμιάτρου Ἀναγνωστάκη· ὁ Γερμανὸς ἰατρός εἰς τὸ διηγημά του «Φίλιππος Μάρθας» ἦτο πιστὴ εἰκὼν Βαυαροῦ ἰατροῦ, καλοῦ μὲν ἐπιστήμονος ἀλλ' ἀδιορθώτου μεθύσου καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς²⁶.

Ἡ κριτικὴ διαφοροτρόπως ἐξετίμησε τὰ διηγήματα τοῦ Βικέλα, ἀναλόγως τῶν τάσεων καὶ προϋποθέσεων τῶν κρινόντων· καὶ ἐνῶ λ.χ. ὁ κ. Ἰ.Μ. Παναγιωτόπουλος²⁷, ὁ ὁποῖος με ὑπερβολικὴν αὐστηρότητα καὶ μονομέρειαν κρίνων τὸν Βικέλαν, τὸν χαρακτηρίζει ὡς «μετριώτατον ἀφηγητήν», θεωρεῖ ὡς τὸ κατώτερον τῶν διηγημάτων του τὸν «Παπᾶ Νάρκισσον», ὁ Ἄν. Ἀνδρεάδης²⁸, ὁ Σπυρίδων Σακελλαρόπουλος²⁹, ὁ Θεόδωρος Ζύδης³⁰ καὶ ἄλλοι, θεωροῦν τοῦτο ὡς τὸ ἀριστον· ὁ δὲ Παλαμᾶς χαρακτηρίζει τὸν «Παπᾶ Νάρκισσον» καὶ τὸν «Φίλιππον Μάρθαν» ὡς «ἀριστοτεχνήματα»³¹. Κατ' ἐμὴν γνώμην δὲν ὑπολείπεται τούτων καὶ «Ἡ ἄσχημη ἀδελφή».

Πόσον διεθνῶς ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀξία τῶν διηγημάτων του, τουλάχιστον ὡς ἐλληνικῶν ἠθογραφιῶν, με ἐπιτυχῆ τοπικὸν χρωματισμόν, δεικνύει ἡ μετάφρασις των εἰς πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, καὶ δὴ εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ τοῦ μαρκησίου Queux de St Hilaire³², εἰς τὴν γερμανικὴν δις ὑπὸ τοῦ δρος August Boitz, καὶ τινων ἐξ αὐτῶν ἀγγλιστί, ἰταλιστί, δανιστί, οὐγγριστί, ὡς καὶ ἰσπανιστί ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ Rubio Y Lluck³³.

Πάντως εἰς ὅλα τὰ διηγήματα τοῦ Βικέλα, τοῦ ὁποῖου οἱ τύποι εἶναι καθαρῶς ἐλληνικοί, χωρὶς ξένας ἀπομιμήσεις, διαφαίνεται ὁ εὐγενικός του χαρακτήρ, ὁ ὁποῖος ἀποβλέπει εἰς τὰ ἀγαθὰ σημεῖα κάθε ἀνθρώπου. Δὲν ζητεῖ νά προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου με τὴν ἀνθρωπίνην δυστυχίαν καὶ ἀθλιότητα, ἀλλὰ τουναντίον με τὴν ἀνθρωπίνην καλωσύνην καὶ εὐγένειαν· οἱ τύποι του εἶναι πράγματι ὅλοι εὐγενικοί, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως, καίτοι ἰδανικώτεροι τῶν μορφῶν τοῦ καθημερινοῦ βίου, φυσικοὶ καὶ καλῶς διαγεγραμμένοι. Καὶ οἱ διάλογοί του εἶναι ζωντανοί, καὶ χωρὶς κουραστικὰς πολυλογίας καὶ περιγραφάς. Ἡ ἔμμεσος διδακτικὴ τάσις δὲν λείπει καὶ εἰς τὰ διηγήματα, ἀλλ' εἶναι χωρὶς στόμφου καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἐνοχλεῖ. Ὅπως

ὀρθῶς γράφει ὁ Γ. Δροσίνης³⁴: «Τὸ ἐλληνικὸ μυθιστόρημα καὶ διήγημα ὕστερα ἀπὸ τοῦ Ράμφου τὸ Χαλῆτ ἐφένθη, τοῦ Στεφάνου Ζένου τὴν Ἡρωίδα τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τελειωτικὰ με τὸ Θάνο Βλέκα τοῦ Παύλου Καλλιγᾶ εἶχε ξεψυχήσει... Ἡ πρώτη προσπάθεια τοῦ Βικέλα νά νεκραναστήσῃ τὸ πρωτότυπο ἐλληνικὸ διήγημα φάνηκε πολὺ τολμηρῆ... Τόσον εἶχαν κυριαρχήσει τότε αἱ μεταφράσεις ξένων ἔργων, ὥστε ζηλευτὸς τίτλος ἦτο τοῦ μεταφραστοῦ καὶ φαίνονταν ἀρκετὴ δόξα καὶ στοὺς κορυφαίους λογίους νά μεταφράζουν. Οὔτε περνοῦσε ἀπὸ τὸ νοῦ κανεὸς νά γράψῃ διήγημα πρωτότυπο.. Τοῦ Βικέλα εἶναι ἡ τιμὴ πού ἀνοίξε τὸ δρόμο πρῶτα στὸ Βιζυηνὸ καὶ ὕστερα σ' ἐμᾶς τοὺς νεώτερος, καὶ τὸ ἐλληνικὸ διήγημα ἐγίνε σιγὰ σιγὰ τὸ ἀγαπητότερο ἀνάγνωσμα τῶν ἀναγνωστῶν τῆς Ἑστίας καὶ γενικώτερα τοῦ ἐλληνικοῦ κοινοῦ».

Καὶ ὁ Παλαμᾶς ἀνομολογεῖ ὅτι ὁ Βικέλας «ἐμόχθησε διὰ τὴν ἀναγέννησιν—ἀκριβέστερον διὰ τὴν γένεσιν—τοῦ διηγήματος, ὡς ἔργου τέχνης. Ἀπὸ τοῦ Βικέλα χρονολογεῖται ἡ εἴσοδος τοῦ νεο-ἐλληνικοῦ διηγήματος εἰς τὴν ἱστορικὴν περίοδο»³⁵, καὶ λέγει ὅτι ἡ ἐμφάνισις τῶν διηγημάτων τοῦ Βικέλα δέον νά χαιρετισθῇ «ὡς ἀνοιγμα νέου δρόμου ἐπὶ τῶν πατρίων χωμάτων»³⁶. ἀναγνωρίζει δ' ὅτι «ὁ Βικέλας καὶ ὁ Βιζυηνὸς εἶναι οἱ πατέρες τῆς συγχρόνου μυθοπλαστικῆς φιλολογίας»³⁷.

* *

Ἀξιόλογα εἶναι καὶ τὰ ἔργα τοῦ Βικέλα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκτίθενται ἀναμνήσεις καὶ περιγραφαὶ ταξιδίων του. Εἰς τὸ ἀρχαιότερον τοῦ εἶδους τούτου ἔργον, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀπὸ Νικοπόλεως εἰς Ὀλυμπίαν, ἐπιστολαὶ πρὸς φίλον» (Ἀθῆναι 1885), ἐκθέτει τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ περιοδείαν ἀνά τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὸ ἔτος 1884. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἐγράφησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς περιοδείας του πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις φίλον του μαρκήσιον Queux de Saint Hilaire, κατὰ παρότρυνσιν τοῦ ὁποῖου καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου δὲ μαρκησίου μετεφράσθησαν γαλλιστί. Μεθ' ἔλγουςαν ἀπλοϊκότητα καὶ παραστατικότητα, ἀλλὰ καὶ με διάθερον πατριωτισμόν, ἐκθέτει τὰς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας, τὰς ὁποίας ἐπεσκέφθη ἀπὸ Νικοπόλεως μέχρις Ὀλυμπίας. Ὁ αἰσιδόξος ὀφθαλμὸς του ἐβλεπε πανταχοῦ πρόοδον καὶ αἰσιώτερον μέλλον· καὶ εἰς τὰ ἀθλιέστερα χωρία διέβλεπε με τὰ μάτια τῆς αἰσιδοξοῦ ψυχῆς του «πυρῆνας τῆς μελλούσης εὐημερίας», καὶ εἰς μερικὰς ὀπωσθήποτε εὐθείας ὁδοὺς τοῦ Καρβασαρά ἐβλεπεν «ἀπὸ τοῦδε τὴν ζώνην τοῦ μέλλοντος πεζοδρομίου των», Ἄνωμολογεῖ ὅτι ἡ περιήγησις στὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτο ἀκόμη εὐκόλος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ δι' αὐτὸν ἦτο ζήτημα ὀλίγων ἐτῶν. Ὅπως ἔλεγεν, «ἐντὸς 10 ἢ 15 ἐτῶν δὲν θὰ λογιζέται ὡς κατόρθωμα ἡ περιήγησις τῆς Ἑλλάδος. Οἱ περιηγηταὶ θὰ ἐρχονται ἐνταῦθα καθὼς πηγαινούν τὴν σήμερον εἰς τὴν Ἑλβετίαν ἢ τὴν Σκωτίαν. Μὴ περιμένῃς ἕως τότε»

ἐλθὲ προτοῦ ἐκχυδαίσουν τὴν κλασικὴν μας γῆν σμήνη ταξιδευτῶν ποδηγετούμενα ἀπὸ τὸν ἐργολάβον Κούκ... Ἐλθὲ νὰ μᾶς ἰδῆς προτοῦ ἐκπολιτισθῶμεν καθ' ὄλοκληριαν· ἀλλὰ μὴ βραδύνης, διότι φοβοῦμαι μὴ δὲν προφθάσῃς· μετ' οὐ πολὺ θὰ γίνωμεν ὅλοι Εὐρωπαῖοι καθ' ὄλα». Συνεχίζων, διεβεβαίον τὸν φίλον του μαρκήσιον ὅτι «ἡ ληστεία ἐξέλιπε καὶ δύνασαι νὰ διέλθῃς σήμερον (1885) τὴν Ἑλλάδα ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον μὲ ἀσφάλειαν μεγαλυτέραν ἢ — μὴ πρὸς βᾶρος — τὰς ἀποκέντρους συνοικίας τῶν Παρισίων» «ὁ κλεφτισμὸς ἐξέλιπε καὶ ἐξέλιπεν, ἐλπίζω, διὰ παντός». Καὶ αὕτη ἀκόμη ἢ τόσον ἐνοχλητικὴ δι' ὅλους μας ἐπιδρομὴ τῶν λεμβούχων κατὰ τῶν εἰσπλεόντων εἰς τὸν λιμένα πλοίων εὗρισκε χάριν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ φιλοπάτριδος ἀνδρός, ὁ ὁποῖος δὲν ἤξευρε τί πρῶτον νὰ θαυμάσῃ «τὴν ἐπιδεξιότητα, τὴν σωματικὴν ρώμην ἢ τὴν τόλμην τῶν γενναίων ἐκείνων θαλασσινῶν. Βλέπων αὐτοὺς ἀνεπόλουν τοὺς πυρπολητὰς τῆς ἐπαναστάσεως». Παρ' ὄλην τὴν αἰσιοδοξίαν του ὁμῶς εὗρισκε ὁ ἀείμνηστος Βικέλας καὶ μερικὰ πράγματα πού τὸν ἐνοχλοῦν. Τοιοῦτοτρόπως λ.χ. διαμαρτύρεται διὰ τὴν «ἐξ ὑπερβολικῆς ἀρχαιολατρίας» μετονομασίαν πόλεων καὶ τοπιῶν ἐπὶ τὸ ἀρχαιώτερον, ὡς λ.χ. τοῦ Βραχωριῦ εἰς Ἀγρίνιον, χωρὶς κἂν νὰ εἶναι βέβαιον «ὅτι τὸ Βραχώρι κατέχει τὴν τοποθεσίαν τῆς ἀρχαίας πόλεως». Καὶ προσθέτει ὀρθότατα: «Χάρις εἰς τὴν σχολαστικότητα, ἣτις ἐπεκράτησε κατὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου πολλὰ ὀνομασῖαι μετεβλήθησαν τοιοῦτοτρόπως. Ἡθέλησαν νὰ ἀναστήσωσι τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, δίδοντες εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία μας τὰ ἀρχαῖα ὀνόματά των, ὅπου νέαι ὀνομασῖαι τὰ ἀντικατέστησαν. Ἐλησμόνησαν ὁμῶς ὅτι τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν διεδέχθη νεωτέρα ἱστορία, ἣτις ἀφῆκε καὶ αὕτη τὰ ἴχνη τῆς εἰς τὴν πατρίδα, ἴχνη ἅτινα δὲν ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ ἀποσβέσωμεν.»

Ἄνωμολόγει ἐπίσης τὴν καθυστέρησιν ἀπὸ ἀπόψεως πολιτικῆς ἀγωγῆς, ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν τὸν ἐφόβιζεν· «ἡ πολιτικὴ ἀγωγή, ἔλεγε, εἶναι ὁ τελευταῖος καρπὸς μακροῦ πολιτισμοῦ· θὰ τὴν ἀποκτήσωμεν καὶ ἡμεῖς βαθμηδόν... θὰ ἔλθῃ ἢ ὥρα τῆς, θὰ ἔλθῃ. Τὰ μέχρι τοῦδε κατορθωθέντα, μεθ' ὄλα τὰ προσκόμματα καὶ τὰς δυσχερείας ὅσας εἶχομεν νὰ ὑπερπηδήσωμεν, εἶναι ἀσφαλῆς ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἐγγύησις». Ἐν γένει μὲ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα καὶ μὲ αἰσιοδοξίαν ὑγιοῦς ἀνθρώπου ἐξαίρει ὅ,τι εἶδε καλὸν ἢ καὶ παρέχον ἐλπίδας, καὶ

(Ἀκολουθεῖ τὸ τέλος)

ἐλπίζει ἀσφαλῶς τὴν προσεχῆ διόρθωσιν κάθε κακοῦ. «Τὸ κατ' ἐμέ, ἔλεγε, θὰ ἀποθάνω μὲ πίστιν ἀκλόνητον εἰς τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος».

Πολλοὶ εἰρωνεύοντο τὴν ἄκραν αἰσιοδοξίαν τοῦ Βικέλα· ἀλλ' ἡ αἰσιοδοξία του δὲν προήρχετο ἐκ μὴ κατανοήσεως καὶ τυφλώσεως πρὸς τὰ τρωτὰ σημεῖα, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀρχῆς, τὴν ὁποῖαν διεκήρυττεν ὅτι «τὸ τέλειον ἐδῶ κάτω δὲν ὑπάρχει· καὶ ὅταν εὗρισκῃ κανεὶς εἰς ἕνα ἀνθρώπον δόσιν καλοῦ ἢ μπορεῖ νὰ τὴν ἐκτιμᾷ, παραβλέπων τὰς ἐλλείψεις του»³⁷ καὶ ἐλπίζων εἰς τὴν διόρθωσιν. Ὅπως λέγει ὁ Δροσίνης,³⁸ «ὁ Βικέλας ἦτο συγκαταβατικός, χωρὶς προκαταλήψεις, καὶ ἀντιπάθειες καὶ προσπαθοῦσε σὲ κάθε τι νὰ εὕρῃ καὶ τὴν καλὴν του ὄψιν. Κ' ἐμεινε στὴ μνήμη ὄλων τὸ χαρακτηριστικὸ ἀνέκδοτο γιὰ τὴν ἀντίθεσιν ὡς πρὸς αὐτὸ τοῦ Βικέλα μὲ τὸν Ἀγγελὸ Βλάχο. Εἶχαν ἀνεβῆ ἕνα βράδυ στὴν Ἀκρόπολη καὶ περιπατοῦσαν στὴν ἄκρην τοῦ ἀρχαίου τείχους ἀπάνω ἀπ' τὸ Ἀσκληπιεῖον. Συζητοῦσαν ζωηρὰ γιὰ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς συγχρόνους. Ὁ Βλάχος ἐβρίσκει σ' ὅλους ἐλαττώματα, ὁ Βικέλας ἀναζητοῦσε προτερήματα. Ὅταν ὁμῶς ἦλθε λόγος καὶ γιὰ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀντιπαθητικώτερος τοῦ Βλάχου, δὲν κρατήθηκε πιά· στάθηκε στὴν ἄκρην τοῦ τείχους, κι' ἀπλώσε τὰ χέρια στὸ κενό: Φτάνει πιά Βικέλα, ἀν' ἐξακολουθήσῃς, πέφτω».³⁹ Καὶ ὁ Παλαμᾶς ἀνωμολογεῖ ὅτι ὁ Βικέλας «προεῖχε μεταξύ τῶν ὁμοτέχνων καὶ τῶν συνομιλητῶν τῆς γενεᾶς του καὶ εἰς τοῦτο ἀκόμη· ἐβλεπεν ἐμπρός· πρὸς τοὺς νέους ἦτο ἐστραμμένος, ἐκείνους συνεπάθει καὶ ἐνεθάρρυνε, παρακάμπτων συμβουλὰς σχολαστικὰς ἀκάρπους καὶ τὴν ἄκαιρον σχολαστικὴν σοβαρότητα, διὰ τοῦ παραδείγματός του καὶ τῆς ἀπέναντι τῶν νέων φοιβολήπτου στάσεώς του, ὡς πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ, ἀκόμη καὶ θαυμαστοῦ, ὑπεκκαίων τὸν ζῆλον, ἐμπνέων τὴν αὐτοπεποίθησιν, ἐξεγείρων τὸ σέβας καὶ τὴν ἀγάπην, καθίστατο πρόξενος ἀνυπολογίστου ἀγαθοῦ εἰς τὴν μετὰ τὸ 1880 γενεάν ποιητῶν καὶ λογογράφων»⁴⁰. Ἡ αἰσιοδοξία διὰ τὸ μέλλον ἐγέννα εἰς αὐτὸν καὶ τὴν πεποίθησίν του διὰ τὴν νέαν γενεάν. Ἡ αἰσιοδοξία αὕτη τοῦ Βικέλα ἦτο οἶονεὶ θεῖον χάρισμα, δίδον καὶ εἰς αὐτὸν ζωὴν καὶ θάρρος καὶ μεταδιδόμενον καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτόν. Καὶ ἀλλοίμονον ἂν ὁ Βικέλας δὲν εἶχεν αὐτὴν τὴν αἰσιοδοξίαν· μὲ τὸ μέγα οἰκογενειακὸν του ἀτύχημα θὰ ἐκάμπετο καὶ θὰ κατῆντα εἰς καὶ αὐτὸς ἐπὶ πλέον ἀπὸ τοὺς ἀναριθμήτους Ἱερεμίας, ἐνσπείρων τὴν ἀπογοήτευσιν καὶ τὴν ἀθυμίαν.

ΔΗΜ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

